

O KANOVAČKOM AKCENTU U HRVATSKOJ*

(Primljeno za Filologiju na 2. sjednici V. odjela od 6. III. 1956.)

Vuk Stefanović Karadžić govoreći u prvom izdanju svoga *Srpskog rječnika* (Beč 1818, str. 295) o Kanovcima kaže: »Po nekim selima u Bijogradskoj naji imaju ljudi običaj te govore gotovo uza svaku riječ *kanom*, *kanom bato*. Na Vračaru 1804. god. prozvali su ih zato kanovcima.« Oni imaju u svojoj akcentuaciji jednu osobinu, na koju je opet prvi upozorio Vuk Stefanović Karadžić u Dodatku »Gramatici« ispred *Srpskog rječnika* (str. LXXI) ovim riječima: »U Bijogradskoj naji dešto govore *lónac*, *kónac*, *kukúruz*, *sélo* i t. d. (mjesto *lónac*, *kónac*, *kukùruz*, *sélo*)«.

Tu Vukovu primjedbu o Kanovcima i o produljivanju kratkouzlaznog akcenta (´) u dugouzlazni (˘) potvrđuje god. 1876. M. Đ. Milićević u svom djelu *Kneževina Srbija* (str. 118) ovim riječima: »Sredinom, od Avale pa ka Kosmaju, uza Šumadiju, dugačak je glasoudar, onakav kao što kaže pok. *Vuk* (*lónac*, *dúkat*, *žéna*, *vóda* i t. d.)« Govoreći dalje o govoru Beogradskog okruga upozorava Milićević na takav akcenat u selu Vreocima: »Na zapadu okruga pak, u Kolubari, osobito u selu Vreocima, govor je pravilan, ali je glasoudar drugojačiji, a i samo izgovaranje je karakterističnije. U ovom se kraju govori vrlo često ona uzrečica *kâno* (kao ono[?]). I koji tako govore, to su Kanovci. Ovim se imenom označavaju još i svi oni seljaci, u kojih je dugačak glasoudar na rečima, makar i ne govore *kano*, na priliku: *čóvek*, *žéna*, *vóda*, *dúkat* i t. d.«

Milićević (str. 171) napominje, da se tako govori i u nekoliko sela Smederevskog okruga (Kusadak, Selevac i Kovačevac). Na str. 302. kaže, da se taj akcenat čuje i u Kragujevačkom okrugu. Na tome mjestu doslovno je zabilježio ovo: »Niže niz Jasenicu pak, oko Topole, Belosavaca, Ratara, govori se kao u beogradskom okrugu: *lónac*, *dúkat*, *vóda*, *koe-*

* Svrha ovoga članka nije samo prikazivanje područja, gdje se kanovački akcenat javlja i kako se javlja, nego i prikaz pojedinih etapa pri prelaznju sa stare na novu akcentuaciju.

kúde.« I u Rudničkom okrugu čuje se također kanovački akcentat: »U nekim selima po dno Kačera, može da se čuje glasouдар »kanovački« koji smo pominjali u beogradskom okrugu: dukat, čóvek, vóda i t. d.« (str. 355)

Milićevićeva opažanja o kanovačkom akcentu dala su povoda Peri Đorđeviću, da se tim pitanjem na srbijanskom tlu kao stručnjak detaljnije pozabavi. On je 1894. u Archivu für slav. Phil. XVI, 1894., str. 132.–139. štampao rad »Einiges über Kanomundart im Königreiche Serbien«. Na temelju Milićevićeva opažanja u spomenutom djelu i na temelju vlastitog saznanja u razgovoru s ljudima iz tih krajeva Đorđević određenije govori o tom akcentu i o njegovu prostiranju. On kaže, da se tim govorom govori: »Im Belgrader Kolubara–Gau, in einem Theile der Valjever Kolubara (besonders längs des Flusses Ljig), in einigen an diesen angrenzenden Dörfern im Rudniker Kačer, längs des ganzen Kosmaj, in einigen benachbarten Ortschaften im Belgrader Save- und Vračarer Bezirke, in manchen Dörfern in der Semendrischen und Kragujevacer Jasenica und in dem grössten Theile der Kragujevacer Lepenica, ja sogar in manchen Dörfern nordwärts von der Stadt Kragujevac (im Kragujevacer- und im Gružabezirke).«

O produljivanju kratkouzlaznog (´) u dugouzlazni (˘) akcentat tvrdi Đorđević na str. 134. i 135., da se to produljivanje vrši »in allen zwei- und dreisilbigen Wörtern auf der vorletzten Silbe ..., falls sich in dem betreffenden Worte keine länge auf einer anderen Silbe vorfindet.«

Dalje nastavlja pisac, da to pravilo ima apsolutnu vrijednost za sve takve riječi u svim oblicima promjene. Čim se zbog promjene oblika ili značenja u riječi s takvim izgovorom izmijeni akcentat ili broj slogova, odmah se izgube ove dijalekatske crte. Đorđević navodi za produljivanje ´ akcenta u dvosložnim riječima ove primjere: *Avram, mágla, nágni* (imp.); *sélo, séstra* (ali vok. *sěstro*), *zélen, réci* (imp.); *Mílan, visok, ši-rok; kónja* (gen. i ak. jedn.), *ótac, ódo'* (1. l. aor.), *nósi* (imp.), *pókrov, dukat* (ali gen. *dúkata*), *dúlek, kúni* (imp.); *rúmen; drva* (nom. mn.), *sřma; méne, tébe, sébe* ... Primjere za trosložne riječi navodi ove: *aršlá-ma, meána, tarána, vreténo, nebésa* (nom. mn.), *prepéčen* (pridjev trpni), *brzína, milína, planína; u žalósti, lepóta, pokósi* (imp.); *potřča'* (1. l. aor.), *prokúni* (imp.).

Tom su se akcentatskom osobinom na srbijanskom i vojvođanskom tlu bavili i kasnije neki srpski etnolozi i dijalektolozi. Miloš Moskovljević u radu »Dijalektološka karta Vojvodine«, *Glasnik Jugoslavenskog prof. društva*, knj. XVIII, 1937/1938, sveska 11–12, str. 1064.–1065. proširuje područje te crte na Vojvodinu: »U najvećem dijelu Vojvodine čuje se t. zv. kanovački akcentat, t. j. kratkouzlazni akcentat na dvosložnim rečima kad drugi slog nije (sic) kratak prelazi u dugouzlazni: *vóda, nóga, ótac, nósi* (imp.). Samo je ova crta u vojvođanskim govorima još i pojačana, pa se kratkouzlazni akc. produžuje i kad je drugi slog dug, t. (sic) kad bi trebalo da je dug, jer smo videli da se dužine posle akcenta skraćuju, i ovo produženje akcenta je kao naknada za izgubljenju dužinu.

Tako se čuje i *vóde* (m. *vòdē*), *ide* (m. *idē*) i sl. Pored toga može se čuti produljivanje i u trosložnim rečima, kao: *góvori*, *žénidba* i sl.«

Moskovljević na tome mjestu (str. 1065) tumači i postanje kanovačkog akcenta na ovaj način: »Kanovački akcentat je postao kao posledica mešavine starosedelaca sa mlađom i došljaka sa starijom akcentuacijom, koji nemaju kratkouzlaznog akcenta, te je na njih karakteristično povišavanje tona činilo utisak dužine. I danas ljudi iz oblasti srednještokavskih govora, koji nemaju dužina i imaju neprenesene akcente, kad hoće da govore s književnim akcentom, uvek mesto kratkosilaznog akcenta izgovaraju dugosilazni. Kanovačku akcentuaciju nalazimo svuda gde se dodiruju govori sa novom i starom akcentuacijom, od Kraljeva do Banata.«

Isti pisac u »Izveštaju o dijalektološkom ispitivanju u Banatu«, *Godišnjak zadužbine Sare i Vase Stojanovića*, svez. VII, Beograd 1940, str. 59. navodi, da je u jugoistočnom Banatu, u trouglu Kovin–Vršac–Bela Crkva, čuo kanovački akcentat t. j. prijelaz kratkouzlaznog u dugouzlazni akcentat: *sélo*, *žéna*, *kukúruz*, *ótac*, *zeléno*, *siróma* i dr.

Opažanje Milićevićevo potvrđuje i Petar Ž. Petrović u djelu »Šumadinska Kolubara«, *Srpski etnografski zbornik*, knj. LIX, Beograd 1949, str. 77: »Svuda u šumadiskoj Kolubari naglasak u dvosložnim rečima je na prvom samoglasniku, dug i uzlazan. On je jače naglašen u selima prema Beogradskoj Posavini, a sve se manje čuje ukoliko se više ide prema Kačeru i Gornjoj Jasenici. Tako se tamo izgovara: *žéna*, *sélo*, *kónac*, *skóro*, *Péštan*, *Máljen* itd.« Za Vreočane tvrdi Petrović na tome mjestu, da su stariji doseljenici iz okoline Struge i Prilepa. Etnolog Jovan Erdeljanović u djelu, koje je poslije njegove smrti, ali po njegovim bilješkama, izdao Petar Ž. Petrović pod naslovom »Etnološka građa o Šumadinima«, *Srpski etnografski zbornik*, knj. LXIV, Beograd 1951, str. 94.–95., ponavlja, što je prije rečeno o kanovačkom akcentu, ali i proširuje i modifikira naše znanje o njemu. Erdeljanović kaže: »Među njima je naročito karakteristično i nesumnjivo stara osobina baš za govor ovog predela, jer se u Moravi i dalje na istok javlja, i većeg dela Šumadije, da mesto kratkog akcenta stoji dug: *tóčak*, *pótok* (Velika Plana), *témelj* (Kruševo), *néma*, *óca*, *vóla* (Mala Plana), *jédnu*, *kóze*, *kónja*, *óni* (Krnjevo), *própasti*, *Stóšići* (Pridvorica) itd.

U ovakvim primerima svuda stoji akcentat na istom mestu na kome i u književnom jeziku. Ali ima i takvih primera u kojima akcentat stoji za jedan slog bliže kraju, dakle kao u kosovsko-moravskom dijalektu, pa je na njega primenjeno ovo pravilo: *vinógrad* (Kruševo), *kudélja* (Mala Plana), *devójka* (Mala Plana), *očíma* (Krnjevo), *Nikólu* (Pridvorica), *Radóševići* (Vodice; od *Radóševići* po jugoistočnom govoru).«

Pisac misli, da je ovo sekundarna pojava, jer ovih drugih primjera ima mnogo manje, nego onih prvih.

Dijalektolog Pavle Ivić u *Glasniku Srpske akademije nauka*, knj. II, svez. 2, Beograd, 1950, str. 313.–314. podnoseći izvještaj o ispitivanju govora kolonista iz Barjamića u Turskoj u makedonski grad Pehčevo

još više proširuje područje kanovačkog akcenta tvrdeći, da je akcentuacija tih kolonista prenesena s kanovačkim duljenjem u poznatom položaju (vóda). Oni su se po Iviću prije nekoliko vjekova preselili u Tursku, ali nemamo točnih podataka o vremenu migracije i mjestu, odakle su pošli.

Nauci je poznato, da je kanovački akcenat zabilježen i na tlu NR Hrvatske. Prvi od Hrvata zabilježio ga je Pero Budmani u raspravi »Dubrovački dijalekat, kako se sada govori«, *Rad JA* LXV, 1883, str. 156.–157. U kratkom odjeljku o akcentu dubrovačkog i cavtatskog govora Budmani kaže: »Ovaj je u opće isti kao i u ostalih štokavaca; najveća je razlika, što u predzadnjoj sloveci, ako je zadnja kratka, akcenat slabi kratki (´) – kod dvoslovnih riječi (ako samoglasnik nije r, jer je on svagda kratak) postaje dugim (˘): *vóda, mágla*, (gen. *vòdē, màglē*), *sélo, Cávtat* (Cávтата), *lónac, réci*; kod višeslovnih pretvara se u jaki (˘): *vručína, ljepòta* gen. *vručínē, ljepòtē* (sic), *golòkud* (gen. *golòkuda*), *u Stònu* (jer se izgovara kao troslovnica riječ), *na vòdi*. U Stonu i po otocima produžuje se samoglas kao u prvom slučaju: *vručína, golòkud, u Stònu*.«

Nakon Budmanija takav akcenat zabilježio je Stjepan Ivšić u studiji »Šaptinovačko narječje«, *Rad JA* 168, 1907., str. 116.–118. Na tome mjestu Ivšić spominje: »Mjesto običnoga štokavskoga akcenta ´ na drugom slogu u šaptinovačkom narječju nalazimo akc. ˘ na pr. *žéna* (t. j. *žèna*), *ciglána* (t. j. *ciglàna*), *planína* (t. j. *planìna*), *nóga, mètla, déca* i t. d. ... *čovèk* (mjesto *čovjek*), *svédok* (mjesto *svjèdok*), *jézìk* i dr.«

U kasnijem radu »Prilog za slavenski akcenat«, *Rad JA* 187, 1911, str. 149.–150. Ivšić upozorava na takav akcenat u Trogiru, dakle na čakavskom području, ali ga on naziva poludugim akcentom i ne slaže se s mišljenjem Rešetarovim u djelu »Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien 1900, str. 13. o prirodi toga akcenta. Da točno znamo, u čemu je njihovo neslaganje, navest ću Ivšićeve riječi: »Ja sam u trogirskom govoru opazio poludugi akcenat i mjesto ´ i ˘ na drugom slogu od kraja, na pr. *rúka* (mj. *rúka*), *díte* (mj. *díte*), *letídu* (mj. *letídu*), *sèstra* (mj. *sèstra*), *donèsi* (mj. *donèsi*), f. *mòkra* (mj. *mòkra*), f. *bolèсна* (mj. *bolèсна*) i t. d.« U opasci na str. 149.–150. Ivšić kaže: »Prema tome je pogrešno, što čitamo u Rešetara, da se u Trogiru govori ´ mjesto ˘ (Die serbokroat. Betonung, 28). Mjesto ˘ govori se doista u nekim govorima ˘, na pr. u okolini biogradskoj, u Dubrovniku, u trpanjskom govoru i drugdje (o. c. 28). Tako sam sâm zabilježio u okolini trpanjskoj na pr.: *sélo, izdaléka* (Küna), *vóda, dóšli* (Župa) i dr.« To osnovno odstupanje od starog akcenatskog sistema u trogirskom govoru spominje i prof. Belić u radu »O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji«, *Glas. Srp. kralj. akademije nauka*, knj. 168, 1935, na str. 29.–30. Belić tu pojavu tumači utjecajem štokavske akcentuacije. Nešto pred sam Drugi svjetski rat boravio sam i sam na Šolti i u Trogiru u svrhu proučavanja govora toga kraja. Rezultate toga rada saopćio sam u djelu »Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale«, *Rad JA*,

knj. 272, 1948, str. 123.–156. Na strani 136.–143. naveo sam, da se kanovački akcenat čuje u čakavskim mjestima Gornjem selu i Stomorskoj na otoku Šolti, u Trogiru, Arbaniji, Žednu i Okruku, na otoku Čiovu. Primjeri za to jesu ovi: *dóbro, svója, mója, góla, bósa, lóvac, kišóvit, maglóvit, vriménit*. To je područje, na kome se starija čakavska akcentuacija sukobila s novom štokavskom, koja sve više prevladava. Istina je, taj akcenat nije na tome području uvijek iste prirode kao štokavski dugouzlazni akcenat (˘), nego je sličan čakavskom akutu (˘). Međutim taj akcenat po mome opažanju nije danas poludug (˘), kako je 1911. opazio prof. Ivšić, jer se i inače taj t. zv. poludugi na čakavskom području na Hvaru, Visu, Braču i Susku, gdje je također vrlo čest, po svojoj prirodi ni po čemu ne razlikuje od čakavskog akuta (˘). Ovdje se međutim pod utjecajem štokavske akcentuacije dugouzlazni akcenat, koji je dobiven pomicanjem s kraja riječi za jedan slog prema početku riječi, vrlo malo razlikuje od štokavskoga dugouzlaznog akcenta.

Ispitujući 1948. g. glavne karakteristike govora u okolici Zadra opazio sam, da je kanovački akcenat vrlo raširen u tome kraju. U svom radu »O govoru Zadra i okolice«, koji je upravo ušao u štampu u *Zborniku o Zadru*, koji izdaje Matica Hrvatska u Zagrebu, ja sam se dotakao toga akcenta, ali je potrebno to pitanje detaljno raspraviti i riješiti barem za poznata područja, da se vidi, kako su se iste jezične pojave u našem jeziku jednako ili slično razvijale, pojavljivale se one na istoku ili na zapadu naše države, na štokavskom, kajkavskom ili čakavskom području.

Godine 1948. proučavao sam govore u neposrednoj blizini Zadra, a 1955. obišao sam mnoga nova mjesta, od Šibenika do Privlake, sjeverozapadno od Zadra, sve uz morskog obalu. Kanovački akcenat našao sam u govoru Vodica kod Šibenika, u Pakošanima, Biogradu na moru, Filip-Jakovu, Turnju, Sukošanu, Bibinjama, Stanovima (vrlo rijetko), Dikla, Kožinu, Petračanima, Zatonu (uz more) i Privlaci. Najizrazitiji je taj akcenat u Sukošanu, a nešto je manje izrazit u onim mjestima, u kojima je novija štokavska akcentuacija jako ugrozila staru čakavsku akcentuaciju.

U Vodicama još je dosta u upotrebi stara čakavska akcentuacija od tri akcenta (˘, ˘ i ˘). Dosta se dobro čuva i staro mjesto akcenta, osobito ako je akcenat u sredini riječi, ili ako je na kraju riječi slog pod dugim akcentom: *klěčāti – klečīn, zvāti – zovēn, držāti – držīn, pečī – pečēn, tovār – tovāra, čobān – čobāna, večērati – večēran, jaglica, ponīstra – ponīstre, čovīk – čovīka, živōt gen. živōta < životā, (ali pótok – potōka), kampanēl – kampanēla, zvonik – zvonīka, mornār – mornāra, ormār – ormāra, postolār – postolāra, makarūn – makarūna, zvonār – zvonāra, mrtāv – mrtāva, pēti, šēsti, sēdmi, ōsmi, devēti, četredesēt, pedesēt, šezdesēt. S kratkog otvorenog sloga na kraju riječi prenosi se akcenat na prethodni slog uvijek u obliku dugouzlaznog bez obzira na to, da li je taj slog dug ili kratak: *mliko < mlikō, dite < ditē, svića, zvīzda, rūka; séstra < sēstrā, dat. sēstri, ak. séstru, nom. i ak. pl. sēstre, ali gen. sg. sestrē, instr. sestrōn, gen. pl. sestār, dat. lok. i instr. sestrāma, nōga –**

nogē, búva – buvē, jágla – jaglě, zóra – zorē, po nóci, u péci, néka, žěp – žěpa, pòp – pópa, pòd – póda, dóbra – dóbro, nósi (imp.), óri (imp.), vretěno, vručína, dubína, visína.

Isti slučaj imamo i u Pakoštanima, Biogradu na moru, Filip-Jakovu, Turnju, Sukošanu i nešto manje u Bibinjama: *svića je na stólu, mója žena, óna žena, dóbro, zóra, čélo, sélo, sédlo, u péci, vrtěno, u nóci, ígla, ígra, vóda, góra, crvíca (gen.): nom. crvíc, zatvóri (imp.) otvóri (imp.), siróta, vručína, dumbína, visína, dobróta, nósi (imp.), dalěko, visóko, pópa (gen. sg.): pòp, žěpa: žěp, stóla: stól, jédna – jédno: jedân, pěčen – pěčeš – pěče ..., óna – óno: ón.*

U gradu Zadru, Voštarnici, Brodarici, Puntamiki i Stanovima toga akcenta redovno nema, osim u iznimnim slučajevima i obično samo u trosložnim riječima: *vručína* i *vručínâ*, *starína* i *starinâ*. Na trosložnim riječima pojavljuje se katkada taj akcenat i u svim mjestima na otoku Ugljanu, ili bi se moglo bolje reći, da se na slogu ispred akcenta počela razvijati neka vrsta uzlazne dužine, na koju će s vremenom posve prijeći akcenat s krajnjega sloga: *vručínâ. visínâ, nizinâ*. Razumljivo je, zašto toga akcenta nema u zadarskom govoru. U tome gradu nema više starog stanovništva. Njegovo se stanovništvo pomlađivalo štokavskim elementom novijega akcentatskog tipa iz Ravnih Kotara i čakavskim elementom s otoka sa starom akcentuacijom, i svatko čuva svoj akcenatski sistem.

Sa sjeverozapadne strane Zadra kanovački se akcenat opet pojavljuje u Diklu, Kožinu, Petrcanima, u dijelu Zatona uz more i Privlaci: *kóza, nóga, séstra, mója žena, vóda, góra, dóbro, sélo, čélo, sédlo, pópa, pópu, vručína, težína, lipóta, grdóba, sramóta, množína, visína, siróta, dubína, díca, nósi (imp.), óca (gen. sg.): otâc, óna – óno: ón, jédna žena, mója, tvója, svója, postóla – postólu, pl. postóli < postolâ < postolû pl. postolî*

Čitajući pjesme Mate Balote u »Antologiji nove čakavske lirike«, što su je god. 1934. uredili i izdali u Zagrebu Ive Jelenović i Hijacint Petris, (drugo izdanje izišlo u Zagrebu god. 1947.) opazio sam, da je na nekim riječima u Balotinim pjesmama označen kanovački akcenat. To me je ponukalo, da se barem na kratko vrijeme uputim u Rakalj u Istri, rodno mjesto pjesnikovo. Na svom putu zadržao sam se samo jedan dan u Raklju, Krnici, Peruškima i Marčani. Utvrdio sam, da i u govoru svih tih mjesta imamo kanovački akcenat, dakle: *óca (gen. sg.): nom. utâc, séstra, mója žena, pópa – pópu: pòp, sélo, dobróta, teplína (teplinja), góra, nóga, dóbro, na zémli, rastrešěno, u žěpu.*

Na ovome mjestu potrebno je barem u pregledu spomenuti, kako se vlada kratkosilazni akcenat (˘) na kraju riječi u zatvorenom slogu i u sredini riječi kao i ostali akcenti u govorima navedenih mjesta. Sa krajnjeg zatvorenog sloga ˘ akcenat ne prenosi se kao s otvorenog sloga, što će nam potvrditi brojni primjeri suvremene akcentuacije. Još danas u trogirskom govoru pored *kólac < kolâc, nórac, dólac, túkac* imamo *otâc, prâsâc*. I u govorima ostalih mjesta dosta se često u takvim primjerima

pomicanje ne vrši, na pr.: *konâc* gen. *kónca* < *kōncä*, *kolâc* gen. *kóca* < *kolcä*, *lonâc* gen. *lónca* < *lōncä*, *utâc* gen. *óca* < *ocä*, *čovik*, *sinovâc*, *prasâc*, *tovâr*, ali *rêbac* (Rakalj, Krnica, Marčana i Peruški u Istri); *čovik*, *tâc* gen. *ôca*, *lonâc* gen. *lōnca*, ali *jedīnac*, *prâsac*, *jūnac*, *kólac*, *sinovâc* (Vodice kraj Šibenika); *bogât*, *otâc* gen. *ôca*, *konâc*, *čovik*, *potôk*, *golcât*, *puncât*, *srdît*, *manît*, *strašljiv* (Pakoštane i Biograd na moru); *narôd*, *zubîc*, *cvitîc*, *crvič*, *golcât*, *puncât*, *petâk*, *četvrtâk*, *večerâs*, *danâs*, *potôk*, *otâc*, *konâc* gen. *kónca*, *kosâc* gen. *kósca*, *čovik*, *dumbòk*, *šenâc* < *вѣснѣсѣ* (Filip Jakov, Turanj, Sukošan, Bibinje); *prasâc*, *pasîc*, *zubîc*, *čovik*, *večerâs*, *nočâs*, *danâs*, *srdît*, *vikovît*, *bogât*, *novcât*, *golcât*, *ušljiv*, *strašiv*, *plašljiv*, *samcât*, *biljâc*, *sramežljiv*, *potôk*, *otâc*, *cvitîc*, *visòk*, *krcât*, *bradât*, *konâc*, ali *ždribac* < *ždribâc*, *Bosânac* < *Bosânâc* (Diklo, Kožino, Petrčane, Zaton, Privlaka). Ako je na zadnjem otvorenom ili zatvorenom slogu dugosilazni akcenat (´) ili čakavski akut (˘). redovno se u govoru nijednog od spomenutih mjesta ne prenosi akcenat na prethodni slog u dvosložnim riječima: *sestrê* (gen. sg.), *sestrôn* (instr. sg.), *jaglê* – *jaglôn*, *nogê* – *nogôn*, *zvonîk*, *zvonâr*, *ormâr*, *zovû*, *pečên* – *pečêš* – *pečê*, *čobân*, *tovâr*, *mrtâv*, *kampanêl* (Vodice kraj Šibenika); *pedesêt*, *šezdesêt*, *sedamdesêt*, *crvič* i *crvič* gen. *crvîca*, *pračîc*, *popîc* i *popîc*, *pasîc* i *pasîc*, *cvitîc* i *cvitîc*, *pivâc* gen. *pivâca*, *postolâr* gen. *postolâra*, *limûn* gen. *limûna*, *mornâr* gen. *mornâra*, *narôd* gen. *narôda*, *posâ* gen. *pósâ*, *kovâc* gen. *kovâca*, *popôv*, *jedân* (Pakoštane, Biograd, Filip Jakov, Turanj, Sukošan, Bibinje); *sestrê* – *sestrôn*, *ženê* – *ženôn*, *tovâr* gen. *tovâra*, *mornâr* gen. *mornâra*, *kovâc* gen. *kovâca*, *limûn*, *mrtâv*, *pečên* – *pečêš* ... *zovên* – *zovêš*, *pedesêt*, *šezdesêt*, *sedamdesêt* (*pedesêt*, *šezdesêt*, *sedamdesêt*) i *pedesêt*, *šezdesêt* (Petrčane Kožino, Diklo); *zvonîk* i *zvonîk* gen. *zvonika*, *sestrê* – *sestrôn*, *ženê* – *ženôn*, *zorê* – *zorôn*. *držîn* *držîš* – *držî* – *držû*, ali *držîmo* – *držîte*, *zovên* – *zovêš* – *zovê* – *zovû*, ali *zovêmo* – *zovête*, *postolâr* gen. *postolâra*, *zvonâr* gen. *zvonâra*, *zvonîk* gen. *zvonika*, *pivâc* gen. *pivâca*, *popôv*, ali već *pedesêt* < *pedesêt*, *šezdesêt*, *sedamdesêt*, jer se glavni brojevi upotrebljavaju svakoga dana u trgovini s domaćim svijetom i sa strancima u Zadru i u drugim mjestima (Privlaka i Zaton); *pedesêt*, *šezdesêt*, *sedamdesêt*, *zermân* (rođak), *šiljâr* (= šešir), *pastîr* gen. *pastîra*, *miljâr* gen. *miljâra* (= tisuća): u *svâken žêpu san imâ miljâr lir*, *mornâr* gen. *mornâra*, *sestrê* (gen. sg.) i *sêstre*: nom. *sêstra*, *rukê*, *nogê*, ali instr. sg. samo s *rukôn*, sa *sestrôn*, s *nogôn* (Rakalj, Krnica, Peruški i Marčana).

Ovom prilikom potrebno je spomenuti, da svi akcenti u svim navedenim mjestima u Dalmaciji najbolje čuvaju svoje staro mjesto, kad se nalaze u sredini trosložnih i višesložnih riječi na pr.: *držâti*, *orâti*, *svîriti*, *kâzâti*, *sestrâma*, *čobâna* (gen. sg.): nom. *čobân*, *potkovâti*, *divôjka*, *divôjčica*, *babetîna*, *ženetîna*, *curetîna*, *prasîca*, *konôba*, *kupovâti*, *devêti*, *desêti*. Rijetki su slučajevi, da se akcenti i u sredini riječi pomiču za jedan slog naprijed prema početku riječi, na pr.: *pitati* < *pitâti*, *klêčati*, *pîsati*, *donâsati*, *progânjati* (Privlaka, Zaton), *divâniti* (Bibinje). U Istri se prelaženje akcenta počelo vršiti i sa slogova u sredini riječi, ali samo

na prethodni dugi slog, na pr.: *písati* < *pīsàti*, *kúpiti*, *púhati*, *kléčati*, *fáliti*. Kako se iz primjera vidi, to se prelaženje u sredini riječi gotovo uvijek vrši u Istri i u Dalmaciji, ako je slog ispred naglašenoga dug.

Upravo prije moga odlaska u Istru došao mi je do ruku rad Radoslava Boškovića »O jednoj akcenatskoj osobini dijalekata zapadne i južne Istre«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XX., svez. 3–4, Beograd, 1954. Iako Bošković ne govori izravno o kanovačkom akcentu, iz brojnih primjera, koje on navodi vidi se, da je taj akcenat vrlo čest i u govorima južne, a osobito zapadne Istre u zaleđu Poreča: *kóze*, *žéne*, *čélo*, *sélo*, *téle*, *kóza*, *rósa*. Taj akcenat on nalazi u ovim mjestima: Muntić, Valtura, Jadreški, Škatari, Šikići, Štitanj, Sošići, Matohanci, Kanfanar, Baderna, Stranići, Nova Vas i Vabriga.

Potaknut materijalom prof. Skoka u Arch. für slav. Phil. XXXII. 1911, na str. 380. pošao sam i u Žumberak. Zadržao sam se u donjem dijelu župe Oštrc, koja obuhvaća više manjih zaselaka kao: Skoke, Selce, Reliče, Brdike, Kostanjevac i druge. U tim zaseocima 1911. god. prof. Skok ne navodi primjere s kanovačkim akcentom, ali ih navodi u gornjem dijelu župe Oštrc u selima: Baroni, Radelji, Gornik, Ribić, Gornji i Donji Oštrc, Mahovljići, Kokoti, Duralija, (Tupčina), Žamarija i Kupčina. U ovim i još nekim selima gornjeg dijela župe Oštrc (na pr. Bučari) još i danas savršeno se provodi pomicanje akcenta sa zadnjeg otvorenog i zatvorenog sloga u svim dvosložnim i višesložnim riječima bez izuzetka, ali samo u primjerima, kad zadnji slog nije dug, dakle: *žéna*, *séstra*, *nóga*, *díca*, *ígla*, *mója*, *tvója*, *óva*, *óna*, *čélo*, *sélo*, *u sélu*, *pópa* (gen. sg.), *kónja*, *u žépu*, *na stólu*, *vreténo*, *daléko*, *težina*, *vručína*, *duvína*, *sparína*, *višína*; *dánas*, *večéras*, *nóčas*, *čovik* gen. *čovíka*, *pótok* gen. *potòka*, *ótac* gen. *óca*, *lónac*, *kótal*, *kónac*, *svídok* gen. *svídoka* < *svídokà*, *kúnem*, *péčem* – *péčeš* – *péče* – *pečémo* – *pečéte* – *pečédu*, *srdít*, *bógat*, ali instr. sg.: *sestrôm*, *nogôm*, *ženôm*, *ležím* – *ležíš*, *leтім* – *letíš*, *držím* – *držíš*, *želím* – *želíš*, *pastír*, *zvonâr*, *ormâr*, *kováč*, *kriljâk*, *siromák*. Razumije se, da se akcenti \sim i $\hat{}$ u sredini riječi čuvaju na starome mjestu: *mošila*, *lešila*, *bešida*, *staríji*, *pametníji*, *prašica*, *pondíljak* gen. *pondíljka*, *skočiti*, *pīsàti*, *ležàti*, *želiti*, *devěti*, *desěti*, *subòta*, *Marija*, *Lučija*, *pocrnila*. Iako prof. Skok god. 1911. ne daje potvrde za takav akcenat u zaseocima donjega dijela župe Oštrc, danas ga već čujemo i u nekima od tih zaselaka, premda nije uvijek tako izrazit kao u gornjem dijelu te župe. Ja sam ga čuo u dosta riječi u Kostanjevcu, Vlašićima, Skokima, pa čak i u Reličima, gdje žive sami grkokatolici, ali su okruženi sa svih strana rimokatolicima, koji imaju stariju akcentuaciju. Taj se akcenat čuje samo u dvosložnim i trosložnim riječima, kad je zadnji slog otvoren: *ígla*, *kósa*, *vóda*, *métla*, *zóra*, *nóga*, *sélo*, *réci*, *ne kúni*, *vručína*, *sparína*, *dubína*, *višína*, *strmína*, *siróta*, *kroz sredínu*, *doněsi*. Najizrazitiji je taj akcenat u trosložnim riječima. Ako je zadnji slog zatvoren, akcenat se ne prenosi na prethodni slog: *otàc* gen. *óca*, *čovik*, *stolàc*, *kolàc* i *kolâc*, *konàc* i *konâc*, *lonàc* i *lonâc*, *nočas*, *večeràs*, *danàs*, *srdít*, *bogât*, *črvíčâk*, *nâròt* gen. *naròda*, *zubíc*. Inače je akcentuacija tih zase-

laka danas u previranju i razvija se u pravcu novoštokavske akcentuacije. Tamo čujemo: *mágl*a i *màgl*a, *rúka*, *potòk* i *pòtok*, *jezik* i *jezik*, *čřvić*, *čěla*, *všok* i *všok*, *lonàc* i *lonàc*. Kako se iz primjera vidi, akcenat može biti prenesen posve po pravilima novoštokavske akcentuacije, može ostati na kraju riječi i produljiti se, a može biti bez izmjene prenesen na prethodni slog. U sredini riječi obično ostaje bez izmjene, ali ni to nije bez izuzetka, jer čujemo: *besèda* < *besèda*, *divojka*, *kozètina*, *ovčètina*. U Grgotićima selu bliže Kalja i u Kaljama akcenat se ne prenosi, nego ostaje na starome mjestu, a čuva se dobro i čakavski akut: *ženà*, *selò*, *vretenò*, *čovik*, *jezik*, *dobiták*, *držim*, *četrdesèt*, *pedesèt*, *pěti*, *šesti*, *kovàc*, *pastír*, gen. *pastirà*.

Iz jedne dobre diplomske radnje, tada studenta, a sada profesora Stjepka Težaka, saznao sam, da se kanovački akcenat govori u Ozlju i u više susjednih čakavsko-kajkavskih sela. Ta mjesta su ova: Medven Draga, Prekrižje, Jezerine, Pribići, Vivodina, Kamenje, Trg, Mahično, Donje Mekušje, Gornje Mekušje, Kamensko, Husje, Kobilić, Vukmanić, Rosopajnik, Prilišće. Iako Težak ne daje dovoljno primjera, da bi se mogli objasniti svi slučajevi pomicanja akcenta s kraja riječi na prethodni slog, ipak će nam i malobrojni primjeri dosta reći. U govoru svih tih mjesta kao i u ozaljskom govoru kratkosilazni akcenat (˘) pomiče se uvijek s kraja riječi na prethodni slog u dvosložnim i trosložnim riječima u obliku dugouzlaznog (˘), ako je zadnji slog otvoren: *vòda*, *žèna*, *nòga*, *donèsi*, *sélo* – *sèla*, *stàza*, *mòja*, *tvòja*, *rešèto*, *vretèno*, *visìna*. Samo u nekim mjestima i samo u nekim primjerima taj proces nije još do kraja izvršen. Tako u Husju i Kobiliću čujemo *ženà*, *osà*, *lipotà*, ali *lòza* (= šuma), *čèla* pa i gen. sg. *čèle*, *visìna*, i gen. *visìne*, *donèsi*, *dòbro*, *dite*. Ako je zadnji slog zatvoren, u nekim se mjestima pomicanje vrši, a u nekim ne vrši. Obično se to pomicanje ne vrši u Medven Dragi, Prekrižju, Husju i Kobiliću: *kolàc* g. *kólca*, *potòk* g. *potòka*, *orìj* g. *orìja*, *kosàc* g. *kósca*, *otùc*, *opài*, *požèl*. U svim ostalim mjestima taj se akcenat redovno pomiče i sa zadnjeg zatvorenog sloga: *lónac* g. *lónca*, *médvid*, *pòtok*, *čovik*, *ótac* g. *óca*, *vòzit*, *kópat*, *órat*. Ako je na zadnjem slogu ^ akcenat, on u svim mjestima ostaje na starom mjestu osim rijetkih izuzetaka i samo u nekim mjestima i u nekim primjerima. Obično je dakle: *vodè* (gen. sg.): *vòda* (nom. sg.), *ženè* (gen. sg.), *ženùm* (instr. sg.), *od jednè ženè*, *lipotè* (gen. sg.), *zvonâr*, *kovàc*, *oràc*. Odstupanja su na pr. *žène* (gen. sg.), *lòze* (gen. sg.), *vúzde* (gen. sg.) (Vukmanić, Rosopajnik, Prilišće). Akcenat u sredini riječi obično se čuva na starome mjestu: *jablàna* (gen. sg.): *jablàn* (nom. sg.), *čovika* (gen. sg.), *potòka*, *orìja*, ali u nekim mjestima se i sa slogova u sredini riječi akcenat pomakao na prethodni slog u obliku dugouzlaznog: *pòtoka* (gen. sg.): *pòtok*, *na pòtoku*, *óriha*: *órih*, *s kónjima* (Vukmanić, Rosopajnik, Prilišće). Kako se iz primjera vidi, ta su se tri mjesta najviše približila suvremenoj novoštokavskoj akcentuaciji, ali čuvaju ostatke kanovačkog akcenta.

Tragajući za tim akcentom namjerio sam se u Kostanjevcu (Žumberak) na jednu ženu iz mjesta Stajnice blizu Jezerana, kotar Brinje u

Lici. Ispitivao sam njezin govor više sati. Utvrdio sam, da u tome mjestu žive Hrvati čakavci s ikavskim refleksom glasa »jat«. Opoljteni su sa svih strana novoštokavskim elementom, Srbima ijekavcima. U tome selu također je vrlo izrazit kanovački akcenat, ako zadnji slog nije dug, dakle: *žéna, séstra, óvca, kóza, mója, tvója, svója, rósa, nósi, sélo, siróta, vručína, dobróta, vreténo, dubína, pópa, stóla, u péci, po nóci, ovò je mója nóga, ovò je móje čélo* (jer se akcenat ispred enklitike nalazi u sredini riječi), ali: *nà, èvo ti óvo* (jer je akcenat na kraju riječi), *čovik, jèzik, život, pótok, udóvac, nócas, dánas, večéras, bógat, sfdit*, ali: *sestrê* (gen. sg.), *sestrôm* (instr. sg.), *mlíko od kozé, íšla je s kozôm, otác, kónác, kolác* gen. *kólca, lonác* gen. *lónca, kotál, razumím, držím*.

Ispitujući jednu svoju studenticu iz Jezerana uspio sam utvrditi, da i u govoru toga mjesta postoji kanovački akcenat, ali još samo na trosložnim riječima, ako je zadnji slog kratak, na pr. *vručína* i *vrúčina* (prema akcentu ak. i vok. sg. i nom., ak. i vok. pl.), *visína* (*višína*), *nizína* (*nižína*), *toplína, veličína*, ali *vreténo*. U dvosložnim riječima s otvorenim i zatvorenim zadnjim slogom, ako je taj slog kratak, već je prenošenje akcenta izvršeno posve po pravilima novoštokavske akcentuacije: *žéna, séstra, vòda, zóra, čòvik, pòtok, bógat, vikòvit, kišovít, vetròvit*, kao i: *divánít, pítat, písat, pripovidat*. Ako je zadnji slog dug ili naknadno produžen, akcenat se ne prenosi: *kuólác* gen. *kólca, konác* gen. *kónca, otác* gen. *óca, ženíê* (gen. sg.), *ženúôm* (instr. sg.), *sestriê-sestruôm, zoriê-zoruôm, mrtâv, zidâr-zidâra, postolâr-postolâra, siromâk-siromâka*. I u sredini riječi akcenat je redovito postojan: *kišovíta kišovító : kišovít, vikovíta vikovító : vikòvit, pítâla pítâlo : pítâl, nosíla nosílo : nosíl, čòvika : čòvik, potòka-pòtok, jerùga*.

Napomena prof. Stj. Pavičića u djelu »Podrijetlo hrvatskih ili srpskih naselja i govora u Slavoniji«, Zagreb 1953., na str. 195, koja glasi »Na cijelom voćinskoslatinskom i virovitičkom području govori se u ovom naraštaju i nova akcentuacija. Izuzetak čine samo sela u sjeveroistočnom dijelu i to Noskovci, Predrijevo, Vaška i donekle Sopje, gdje se čuva stari naglasak tipa *vóda*«, ponukala me je da obidem i taj kraj. Pored mjesta, koja navodi Pavičić, ispitivao sam objekte i iz Novaka i Čadavice. Vaška je kajkavsko naselje, a ostala su mjesta štokavska sa primarno starom akcentuacijom. U svim tim mjestima javlja se kanovački akcenat, koji je najizrazitiji u Noskovicima i Predrijevu, ali ga imamo i u ostalim mjestima. U Noskovicima i Predrijevu u principu svaki se akcenat pomiče s kraja riječi na prethodni slog u obliku dugouzlaznog bez obzira na to, je li na kraju dug ili kratak slog: *nóga, séstra, žéna* i *žèna, zóra, ígla, sélo, sédlo, po nóci, na stólu, dánas, večéras, nócas, u žépu, visína, vručína, dubína, širína, sparína, bógat, čòvek, ótac*. gen. *óca, kótal* gen. *kótla, kónac*. gen. *kónca, lonác* gen. *lónca, strásljiv, plásljiv, óvo je móje čélo, jésam*, i dalje: *nógê* (gen. sg.), *nógôm* (instr. sg.), *sestrôm, íglôm, létim* i *lètím, léžím*. Akcenat se katkada pomiče na prethodni slog i kad se nalazi u sredini riječi: *pótoka* < *potòka : pòtok, ja sam ga nó-síla* < *nosíla, čòveka* < *čovèka : čòvek, na jèziku* < *jeziku: jèzik, pa-*

mètniji < *pametniji*. Imamo primjera i sa kratkouzlaznim akcentom: *zvònâr*, *òrmâr* (i *òrmân*), *òvčâr*, *siròmāk*. Na tim su riječima u genitivu i daljim padežima po dva akcenta: jedan na novom, a drugi na starom mjestu, jer se stari akcenat nije još posve pomakao na prethodni slog: *zvonárà*, *ormánà*, *ovčárà*, *siromákà*, dat. *zvonárù*, *ormánù*, *ovčárù*, *siromákù*. U Sopju je gotovo jednak akcenat samo ima više primjera s kratkouzlaznim akcentom: *pedèsèt*, *šezdèsèt*, *sedamdèsèt*, *pròklinjat-pròklinjèm*, *kònja*: nom. *kònj*. U Vaški se još dobro čuva na mnogim riječima dugosilazni akcenat na kraju riječi, koji je u najviše slučajeva nastao od praslavenskog novoga akuta (´) : *ormâr*, *ovčâr*, *siromāk*, *medàs*, *pastîr*, *svînjâr*, *zubâr*, ali: *pedèset*, *šezdèset*, *sedamdèset*, *plášljiv* : *plášljiva*, *strášljiv* : *strášljiva*, i posve obično: *sédlo*, *sélo*, *žéna*, *kótel*, gen. *kótla*, *lónec*, *kólec*, *ótec*. U Čađavici i Novacima također se čuje kanovački akcenat, ali uglavnom samo na dvosložnim riječima, bilo da je zadnji slog otvoren ili zatvoren. Duljenje je ipak nešto kraće nego u ostalim mjestima. U nekim riječima imamo i po dva akcenta, jer još nije do kraja izvršeno pomicanje akcenta na prethodni slog: *séstrà*, *íglà*, *ígrà*, *zórà*, *po nóci*, *u péci*, *u džépu*, *sélo*, *pópa* (gen. sg.): *pòp*, *na stólu*, *móju métlà*, *udàrio ga je métlòm po glàvi*, *lónàc*, gen. *lóncà*, *ótàc*, *kónàc* gen. *kóncà*, *bogat*, *pótok-pótoka*, *skóčit*. U primjerima tipa *òrmâr-ormárà*, *kòvâc-kovâcà*, *siròmak-siromákà*, *zvònâr-zvonárà*, *kòlâc-kolâcà* u nom. sg. već je dobiven kratkouzlazni (˘) akcenat. U Novacima imamo kanovački akcenat i u trosložnim riječima sa još posve ne prenesenim akcentom: *vrucínà*, *dobrótà*, *brzínà-brzínòm*, *dubínà*, *visínà*, dok je u Čađavici posve prenesen po pravilu novoštokavske akcentuacije, pa imamo: *vrucína*, *širína*, *brzína*, *dubína*, *dobròta*. U Čađavici se još čuva akcenat u sredini riječi, iako ne dosljedno, na pr.: *lopàta*, *sikîra*, *jezikà*: nom. *jezik*, *trbùva*: nom. *trbuv*, *starèji*, *bogatèji*, *siromašnèji*, *pametnèji*, *krupnèji*, *sposobnèji*, ali: *grànica*, *pràsica*, *kravètina*. U Novacima rijetko se čuva akcenat na starome mjestu i u sredini riječi: *trbùva*, ali *bogàtiji*, *siromašniji*, *pamètniji*, *udario sam ga métlòm po glàvi*, *sikira*.

Nakon navedenih potvrda za kanovački akcenat potrebno je utvrditi gdje, kada i kako je došlo do toga akcenta.

Petar Ž. Petrović u citiranom radu na str. 77. tvrdi, da su Vreočani stariji doseljenici iz okoline Struge i Prilepa u Makedoniji. To je svakako kraj, koji je nekada imao stariju akcentuaciju, na što nas upućuje današnja kosovsko-resavska i zetsko-sjениčka akcentuacija, koja danas ima dvoakcenatski sistem, a prizrensko-timočki govori srpsko-hrvatskog jezika i makedonski jezik imaju danas samo jedan ekspiratoran akcenat. Doselivši se iz Makedonije u Beogradsku oblast stara akcentuacija tih doseljenika sastala se na novom tlu s novijom akcentuacijom četveroakcenatskog sistema. Sličan je slučaj u šaptinovačkom govoru u Posavini, gdje i danas imamo stariju i noviju akcentuaciju. Tako je moralo nekada biti i u Dubrovniku, a naročito u Stonu i po otocima ispred Dubrovnika, koji su svakako duže nego sam Dubrovnik imali stariju akcentuaciju. Tako je u Trogiru i na otocima pred njim, a naravno i u Vodi-

cama kraj Šibenika, u Pakoštanima, nedaleko od Biograda na moru, i dalje uz obalu do Privlake, pa i u Istri, Žumberku, Lici (Stajnica, Jezerane) i u Podravini. Sve su to krajevi i mjesta s kanovačkim akcentom, koji je nastao uvijek tamo, gdje se stara akcentuacija sastala s novom. Tih mjesta ima sigurno i više, iako to još u nauci nije zabilježeno. Kako se vidi, mnogo je veći broj mjesta s kanovačkim akcentom u Hrvatskoj nego u Srbiji. U nekim se mjestima još danas vrši pomicanje akcenta s kraja riječi na prethodni slog u obliku kanovačkog akcenta. Teže je reći, kada je do toga akcenta došlo, ali je ta pojava svakako dosta stara u Srbiji i u Hrvatskoj. Taj akcentat u narodnim govorima hrvatskoga ili srpskog jezika postoji više stoljeća. Ja držim, da se taj akcentat počeo razvijati najprije na štokavskom tlu, jer se tamo najprije počelo vršiti pomicanje akcenta, i to već u XV. st., kad je počelo pomicanje akcentata u pravcu današnje novoštokavske akcentuacije, t. j. u vrijeme, kad je još barem u većini narodnih govora svih naših dijalekata postojao troakcenatski sistem (˘, ˆ i ˜), kakav još danas imamo barem djelomično u posavskim štokavskim govorima, u kajkavskim i u velikom broju čakavskih govora, ili kad je u svim štokavskim govorima, koji danas imaju četveroakcenatski sistem, postojao dvoakcenatski sistem, kakav imamo i danas u kosovsko-resavskim i zetsko-sjeničkim govorima. To je na spomenutim područjima morao biti prelazni stadij pri prijelazu iz stare akcentuacije troakcenatskog ili dvoakcenatskog sistema u novoštokavsku četveroakcenatskog sistema. To nam vrlo dobro objašnjava kanovački akcentat na hrvatskom području. Na dalmatinskom kopnu u okolici Zadra i Šibenika kao i u ostalim krajevima mogao je kanovački akcentat u prošlosti biti rašireniji, ali se kasnije pod jakim utjecajem novoštokavske akcentuacije iz unutrašnjosti skraćivao i prilagođivao novoštokavskoj akcentuaciji, koja u svom sistemu pored dugouzlaznog (˘) ima i kratkouzlazni (ˆ) akcentat.

Važno je utvrditi, kojim se redom vršilo pomicanje akcenta uopće. Poznato je, da su govori u navedenim mjestima u Dalmaciji oko Zadra i Šibenika bili čakavski, jer su na tome području još danas susjedni otočki govori čakavski, koji u svom govoru imaju u okolici Šibenika akcenatski sistem od tri akcenta (˘, ˆ i ˜), a u okolici Zadra većinom akcenatski sistem od dva akcenta (˘ i ˆ). U spomenutim mjestima na kopnu još je danas stara čakavska akcentuacija, doduše, pomiješana s novoštokavskom. U nekima od tih mjesta još se uvijek čuva makar djelomično i čakavski akut (˜), ali je primljen i dugouzlazni akcentat (˘) iz sistema novoštokavske akcentuacije. U nekim mjestima imamo i po koji primjer štokavskog kratkouzlaznog akcenta (ˆ), ali su ti slučajevi rjeđi. I u Žumberku, Istri, Lici i Podravini još uvijek nalazimo čakavski akut (˜).

Prof. Belić tumačeći u svojoj raspravi »O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji«, *Glas srpske kralj. akademije*, knj. 168, 1935. 130, kako je došlo do kanovačkog akcenta u trogirskom govoru, kaže: »Nema nikakve sumnje da se u ovim lakim odstupanjima vidi uticaj štokavske akcentuacije.

Jer taj fakat što se mesto dobrò izgovara dóbro, jasno svedoči da mu je kao ugled poslužilo štokavsko dóbro sa svojim kratkim uzlaznim akcentom. Njega je čakavsko uho svatilo kao dóbro.« Iznesceni materijal potvrđuje Beličevo mišljenje, jer je točno, da Trogirani kao i čakavci u ostalim spomenutim mjestima imaju u svom akcenatskom sistemu samo jedan uzlazni akcent (čakavski akut ~), koji je doduše nešto drugačije prirode nego novoštokavski dugouzlazni akcent (˘), ali mu je ipak u svojoj osnovi vrlo sličan. To je svakako olakšalo dobivanje i zadržavanje kanovačkog akcenta. To se može reći i za kajkavsko područje, gdje imamo kanovački akcent. To je moralo vrijediti u prvo vrijeme i za štokavsko uho onda, kad su štokavci prelazili sa troakcenatskog sistema na četveroakcenatski, barem u navedenim govorima u Lici, Žumberku i Podravini.

Iz izloženog vidimo, da se ta akcenatska pojava javlja, negdje više a negdje manje, na cijelom području hrvatskoga ili srpskoga jezika, gdje se novoštokavska akcentuacija sastala sa starom. Taj se proces danas još uvijek vrši na periferiji našega jezika, u jugozapadnim i sjeveroistočnim krajevima.

Da saberemo.

O redu pomicanja naših akcenata, t. j. o prijelazu sa stare akcentuacije na novoštokavsku dosta se pisalo. Rešetar u svojoj studiji »Die serbo-kroatische Betonung südwestlicher Mundarten«, Wien 1900., st. 12. misli, da smo u štokavskim govorima noviju akcentuaciju od starije počeli dobivati na taj način, da se akcent najprije počeo pomicati s krajnjega sloga na prethodni. S Rešetarovim se mišljenjem slaže i Ivšić u studiji »Današnji posavski govor«, RAD JA 196, 1913., str. 149. To svoje slaganje s Rešetarom obrazlaže Ivšić ovim riječima: »Na početku sam ovoga §-a spomenuo, kako Rešetar dijeli neke štokavske govore u tri grupe prema različnim akcenatskim prilikama, a ovdje dodajem, da i Rešetar misli, da se u štokavskim govorima počela novija akcentuacija razvijati najprije u krajnjim slogovima (v. Betonung 12), samo se moje opažanje na području posavskoga govora ne podudara s Rešetarovim mišljenjem, da se akcent promijenio najprije u otvorenim krajnjim slogovima, t. j. da se počelo govoriti prije *ôca* nego *ôtac*, jer sam ja u posavskom govoru slušao ili: *ôca* i *ôtac* ili: *otâ* i *otâc* (a ne: *ôca* i *otâc*). Belić se ne slaže s pomenutim Rešetarovim mišljenjem, nego veli, da u nejednakim akcenatskim prilikama nekih štokavskih govora treba tražiti »različne stepene« utjecaja hercegovačkoga govora, a ne »različne stupnjeve samostalne izmene njihove starije akcentuacije, koji pokazuju kojim je putem išla i izmena hercegovačke akcentuacije!« (v. »Glas« 78., 137). Mislim, da Rešetar bolje pogađa. Ako i dopustimo, da nejednake akcenatske prilike nekih štokavskih govora treba donekle odbijati i na utjecaj hercegovačkoga govora, opet nam one mogu pokazivati »put, kojim je išla i izmjena hercegovačke akcentuacije«, jer iz tih nejednakih akcenatskih prilika možemo vidjeti, na kojima je slogovima akcent najprije podložan promjeni, te prema tome možemo izvoditi, kako se

razvijala i samostalna promjena.« Kako se iz Ivšičeve napomene vidi, on se u principu slaže s Rešetarom, ali za to nema potvrda u posavskom govoru. Prema tome po Rešetaru najprije smo imali akcente: *òca : otàc*, a istom kasnije i *òtac : òca*. Ivšičevi primjeri iz posavskoga govora potvrđuju samo akcente *òca* i *òtac* ili *ocà* i *otàc*. Primjeri, koje danas imamo u nekadašnjem čakavskom području u Dalmaciji, u miješanom području u Istri, Žumberku i Lici kao i u štokavskom području u Podravini potvrđuju Rešetarovo mišljenje i upućuju nas na ovaj red:

1. Najprije se počeo prenositi s kraja riječi kratkosilazni akcenat (°) na prethodni dugi slog u dvosložnim riječima. Dakle najprije smo od *rùkà, trāvà* dobili *rùka, tráva* u onim krajevima, u kojima je ta dužina ispred akcenta bila uzlaznog karaktera. To se izvršilo na taj način, da je dužina sloga ispred naglašenog tonski rasla, a naglašeni slog je tonski slabio. Zajedno s tonskim slabljenjem slabila je i ekspiratorna snaga njegova, pa je lako dolazilo do prenošenja akcenta. Tamo gdje je ta dužina bila silaznog karaktera, kao što je slučaj u kaštelirskom dijalektu u Istri (ispor. cit. rad R. Boškovića, str. 246) i u rapskom govoru, što sam utvrdio sam na terenu, akcenat se pomakao na prethodni slog u obliku dugosilaznog, na pr.: *liha, mlàtila, bràzdon* (Istra), *darivat* < darivàt, *vèzat* < vèzàt, *dàvat* < dāvàt, *pìtat* < pitàt (Rab). Za akcentom dvosložnih imenica poveo se odmah akcenat trosložnih imenica.

2. Za dvosložnim i trosložnim imenicama s dugim slogom ispred naglašenog povele su se dvosložne i trosložne imenice s kratkim slogom ispred naglašenoga tipa: *sèstrà, ženà, vručinà, višinà*.

Prilikom prijelaza akcenta s kraja riječi na prethodni slog u govorima, u kojima danas imamo kanovački akcenat, kratkosilazni se akcenat (°) u njima ne samo pomakao na prethodni slog, nego se i produljio, što se svakako dogodilo pod utjecajem onih primjera, kada je ispred naglašenog sloga bila dužina uzlazne prirode kao u toč. 1. Tako smo prema općem tipu novoštokavskog akcenta: *sèstra, ženà, vručina, visina* dobili u kanovačkim govorima akcenat tipa: *sèstra, žena, vručina visina*.

U nekim govorima, u kojima danas imamo kanovački akcenat, kao i u nekima, u kojima ga nemamo, prelazni stadij pri prijelazu sa stare na novoštokavsku akcentuaciju morao je biti dvoslogovni akcenat, koji nalazimo i danas u nekim suvremenim govorima u dvosložnim, trosložnim i višesložnim riječima: *trāvà, dopàdè* (Babina Greda), *ženà, kònji* (Maglića mala) (Ivšić, Rad 196, str. 153.); *zvonàrà, ovčàrà* (Noskovci i Predrijevo u Podravini); *sèstrà, iglà* (Čadavica i Novaci u Podravini); *zamótàti, Sòšice, pìštòla, svòjòm* (općina Sošice u Žumberku) (Skok, Archiv für slav. Phil. XXXII, str. 380.); *dòšà, donèsi mi vòdè* (Kašt, Dančulovići u Žumberku) (M. Popović »Žumberački dijalekat«, Zagreb 1938., str. XXI); *posùdila, posùdit, nàpòj, kùpàt, lihè* (Kringa u Istri) (R. Bošković »Prilozi« XX, 3-4, str. 265.). Na tome mjestu napominje Bošković, da u govoru toga mjesta u tim primjerima može biti i stari akcenat s dužinom ispred sebe (*posùdit, zabilila, kùpàt*) i posve prenesen novoštokavski akcenat (*posùdila, posùdit, nàpoj, zabilila, kùpat, lihe*).

Prema izloženome, a tako je već Rešetar mislio u raspravi »Die Betonung: stupac 10. točno je, da je u historiji naše akcentuacije dvoslogovni akcenat bio prelazna faza za potpuno prenošenje akcenta za jedan slog naprijed prema početku riječi. O dvoslogovnosti novostokavskih uzlaznih akcenata ($\grave{}$ i $\acute{}$) pisao je L. Masing još 1876. u poznatom djelu »Die Hauptformen des serbisch-chorwatischen Accents ... (Memoires de l'Academie impériale des Sciences de St-Pétersbourg, VIIe Série, Tome XXIII, No 5). Ispitujući Miloja Vlajića iz Žarkova u Srbiji, nedaleko Beograda, eksperimentalno je utvrdio, da su ti akcenti bili tada (1876) dvoslogovni. Lj. Kovačević u osvrtu na taj rad u Arch. für slav. Phil. III, 685–696 dokazuje protivno Masingovu mišljenju, da ti akcenti nisu dvoslogovni nego jednoslogovni. T. Maretić u svom radu »O nekim pojavima kvantitete i akcenta u hrvatskom ili srpskom«, *Rad JA LXVII* (1883) osvrće se također na Masingovo mišljenje. U početku se nije mogao pomiriti s njegovim mišljenjem, ali je kasnije mnogo o tome razmišljajući došao do zaključka, da Masing ima pravo. Na str. 3. Maretić kaže, da je sada potpuno osvjedočen, da riječi: *vòda*, *rúka* imaju dva akcenta, da je i *a* u svakoj od tih riječi akcentirano, pa se slaže s teorijom Masingovom, samo je modificira, kako je to učinio Kovačević u Archivu für slav. Phil. III. 691. u toliko, da naše riječi ne podnose dvaju jednakih tonova od iste visine i jakosti i da je drugi slog Masingova »dvosložnog akcenta« (*a* u: *vòda* i *rúka*) slabiji i dublji od prvoga. Iako se nije lako posve složiti s Masingom za sve štokavske govore, nema nikakve sumnje, da ima govora naših, naročito tamo gdje se sastala novija akcentuacija sa starijom, u kojima je teško odrediti, na kojem je slogu ekspiratorni dio akcenta, naročito u dvosložnim riječima. U takvu sam nesigurnost dolazio i sam u nekim govorima, a osobito u govoru splitskom.

3. Za dvosložnim i trosložnim riječima s otvorenim krajnim slogom počele su se s vremenom povoditi riječi sa zatvorenim krajnim slogom, ako je na njemu bio kratkosilazni akcenat tipa *òtac* < *otàc*, *bògat* < *bo-gât*, *večeras* < *večeràs*. Da je to točno, svjedoče nam brojni navedeni primjeri iz Istre i djelomično iz Žumberka, gdje još nije pomaknut akcenat na prethodni slog. Nakon toga se izvršilo pomicanje akcenta sa slogová u sredini riječi, kako nam potvrđuje govor Vukmanića. Rosopajnika i Prilišća, koji danas imaju: *na pòtoku* < *potòku*: nom. *pòtok*, *òriha* < *oriha*, nom. *òrih*, *kónjima* < *konjima*, nom. pl. *kónji*, ali obično: *zvonâr*, *kovâc*, *orâc*. To nam sa po kojim primjerom potvrđuju i navedeni dalmatinski, žumberački i podravski govori. Kasnije je izvršeno prenošenje dugih akcenata sa zadnjih slogova, a najkasnije sa slogova u sredini riječi, i to prije dugosilaznog $\hat{}$, a kasnije čakavskog akuta $\tilde{}$. To nam savršeno lijepo potvrđuju i posavski govori, koji danas redovno nemaju kanovačkog akcenta. Njih je prof. Ivšić prema izvršenim promjenama u starom akcenatskom sistemu podijelio u devet grupa. U VI. grupi navodi Ivšić ove primjere: *vodě*, *sačŭvâm*, *ostô*, *nosŭli*, *òtac*, *kázali* (rjeđe *kázàli*), *rúkôm* (rjeđe *rŭkôm*), *kazivô* (rjeđe *kazivô*). U VII. grupi: *vodě*, *sačŭvâm*, *ostô*, *nôsili*, *òtac*, *kázali*, *rúkôm* i *kazivô*. U VIII. gru-

pi: *vodě, sačūvām, òstō, nòsili, òtac, kázali, rúkōm i kazívō*. U IX. grupi: *vòdē, sačūvām. òstō, nòsili, òtac, kázali, rúkōm i kazívō*. (Isp. Stj. Ivšić »Današnji posavski govor«, Rad JA, knj. 196, 1913, str. 147.) To nam potvrđuju i svi navedeni govori, premda velika većina njih još danas čuva u takvim slučajevima staro mjesto akcenta i njegovu intonaciju. I u tim govorima najpostojaniji je čakavski akut, gdje se on još čuva. Moje je mišljenje, da je kanovački akcentat u Srbiji kao i u svim narodnim govorima u Hrvatskoj, gdje se on nalazi, pa i u dubrovačkom kraju, gdje danas imamo posve provedenu novoštokavsku akcentuaciju, ostatak iz vremena, kad smo od starijeg troakcenatskog ili dvoakcenatskog sistema počeli dobivati novi štokavski četveroakcenatski sistem, jer se u svim tim govorima akcentat pri prenošenju ujedno i produljivao.

Danas, kad gotovo u svakom selu postoji škola, radio, novine, knjižnica, drže se masovni sastanci, na kojima svaki govornik nastoji govoriti književnim jezikom, ne mora dolaziti do dvoslogovnog akcenta ni do kanovačkog, nego je moguće izravan pravilan prijelaz sa stare na novoštokavsku akcentuaciju u svim našim dijalektima, jer mnogi seljaci, osobito oni, koji su bili u vojsci i koji često idu u grad, poznaju jednu i drugu akcentuaciju i upotrebljavaju ih u govoru, osobito kad govore sa stranim osobama.

DER AKZENT DER KANOVCI IN KROATIEN

Zusammenfassung

Der Akzent der Kanovci in Serbien hat bisher zahlreiche wissenschaftliche Bearbeiter gefunden, an deren Spitze Vuk Stefanović Karadžić steht, der in der ersten Auflage seines »Serbischen Wörterbuchs« (Srpski rječnik, Wien, 1818), auf S. 295 eine Erläuterung der Benennung Kanovci gibt. In der sein Wörterbuch einleitenden »Grammatik« erwähnt er, auf S. LXXI, die Kanovci »im Beograder Bezirk (Bijogradska naija) sprechen zuweilen *lónac, kónac, kukúruz, sélo* usw. (anstatt *lònac, kònac, kukúruz, sèlo*).«

Auf dem Gebiet der VR Kroatien wurde der Akzent der Kanovci zuerst festgestellt von Pero Budmani, und zwar in seiner Abhandlung »Die Mundart von Dubrovnik, wie sie heute gesprochen wird« (Dubrovački dijalekat, kako se sada govori), die 1883 in den Sitzungsberichten der Südslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb (Rad JA) in Band LXV, S. 156–157 veröffentlicht wurde. 1907 fand ihn Ivšić in Šaptinovci (Slavonien), 1911 in Trogir (Dalmatien), wo ihn Rešetar bereits 1900 aufgezeichnet hatte. Beiden folgte Belić 1935. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde er vom Vf. auf den Inseln Šolta und Čiovo festgestellt.

In der vorliegenden Untersuchung zeichnet Vf. die Erstreckung des erwähnten Akzentes von Vodice bei Šibenik längs der Küste bis zu Privlaka, nordwestlich von Zadar, er findet ihn in Žumberak, Ozalj, Istrien, in Stajnica (Lika) sowie in Podravina, also sowohl auf štokavischen wie auch čakavischen und kajkavischen Gebiet. Auf Grund der heutigen durch Geländeforschung festgestellten Sachlage versucht Vf. auch seine Entwicklungsphasen zu bestimmen: es ist eine verhältnismässig alte Erscheinung, die auf bestimmten Gebieten der štokavischen, čakavischen und kajkavischen Mundarten aufgetreten ist zu jener Zeit, als das alte Dreiakzentesystem im Übergang begriffen war zum neuen Vierakzentesystem. Diese Zeit schuf in den angegebenen Gebieten anstatt *žèna, sèstra, vòda, dobròta, siròta* < *ženà, sestrà, vodà, dobrotà, sirotà* nur *žéna, séstra, vóda, dobróta, siróta*. Die neue Betonungsweise ergab sich in zwei- und dreisilbigen Wörtern mit offener Endsilbe; war die Endsilbe geschlossen, so drang die neue Betonungsweise nur in einigen der angegebenen Gebiete durch. So stehen heute nebeneinander bei den einen sowohl *žéna, séstra* wie auch *ótac, lónac, kónac*, bei den anderen aber behauptet sich, neben *žéna, séstra*, noch immer altes *otàc, lonàc, konàc*.

